

Ecologische kunsttrap als podium voor Utrechtse muurplanten – 2021-05-17

Vergroening Singel 030

Vanaf 2013 is een bewonersgroep actief om natuur in en rond de Utrechtse Singel (officieel de Stadsbuitengracht) te versterken en te verfraaien. Aanleiding was de steile betonnen oeverrand die een barrière vormt voor planten en dieren voor wie deze overgang juist zo belangrijk is. Door middel van groen wil Vergroening Singel 030 de verbinding tussen water en land herstellen.

Van idee naar kunstwerk

De bewonersgroep heeft drijvende eilanden, natuurvriendelijke oevers en fauna uittreedplaatsen op tientallen locaties in en rond de Singel aangelegd. Ter hoogte van het Centraal Museum ontstond het idee om kunst in te zetten om de verbinding tussen water en land te versterken. De Adviescommissie Kunst in de Openbare Ruimte gaf 8 kunstenaars de opdracht om dit idee uit te werken. De inzending van Birthe Leemeijer werd hieruit gekozen.

Kunstwerk

Vanishing Staircase – De Verdwijnende Trap – (Birthe Leemeijer, 2018) vormt de verbinding tussen het Centraal Museum en het Zocherpark, tussen land en water, tussen kunst en natuur. Het lijkt een trap, maar de treden zijn gekanteld, wat een bijzonder optisch effect geeft. Het is een folly; een niet functioneel bouwwerk dat een kunstzinnig of decoratief doel dient. Follies waren populair in het begin van de 19de eeuw; de tijd dat het Zocherpark (Rijksmonument sinds 1967) werd aangelegd.

Kunst en natuur

Omdat het initiatief voor een ecologisch kunstwerk bij Vergroening Singel 030 lag werd deze groep nauw betrokken bij de realisatie van het kunstwerk en de ecologische begeleiding. Het oorspronkelijk doel was immers om kunst in te zetten om vergroening een podium te geven, om de verscheidenheid van de natuur op de grens van water naar land te laten zien. De kunstenaar zocht de verbinding van kunst en natuur heel letterlijk door ze te verbinden met een trap. De onderste treden lopen door in het water en de trap zou zo divers als mogelijk langzamerhand in het groen 'verdwijnen'.

De basis

De treden van het kunstwerk bestaan uit travertin; een kalkhoudend poreus gesteente met een warme uitstraling. De voegen zijn 2 centimeter breed zodat er ruimte is voor plantengroei. In totaal gaat het om 400 m voegen ! Een uitdaging was de scheefstelling van de treden waardoor water zou blijven staan of de voegen juist te snel zouden uitdrogen. Samen met experts hebben ecologen een substraat ontwikkeld dat enerzijds vocht vasthoudt maar anderzijds een teveel aan water snel door laat, vergelijkbaar met wat op sedumdaken wordt toegepast. Het substraat is deels bijgemengd met mergel voor planten van kalkrijk milieu.

Naar een groene trap

Op spontane wijze de trap laten begroeien was geen optie: opslag van bomen en struiken en ongewenste planten zoals brandnetel zouden snel een onaantrekkelijk en saai beeld opleveren, dat in het monumentale park niet passend zou zijn. De 'trap' zou ook te rigoures verdwijnen. Daarom is onderzoek gedaan naar muurvegetaties in Utrecht, die de inspiratiebron werden voor de begroeiing op en rondom het kunstwerk. Deze heel zichtbare plek (duizenden passanten per dag) biedt een prachtige kans om muurvegetaties een podium te geven. Muurvegetaties staan namelijk sterk onder druk door stikstofbelasting, verbouwingen en restauraties en te rigoures onderhoud.

Planten en zaaien

Er zijn 8 zones met verschillende groeiomstandigheden: van nat tot droog, van zonnig tot schaduwrijk en van kalkrijk, kalkhoudend tot kalkarm. Voor iedere 'ecozone' is uitgezocht welke Utrechtse (muur)planten hier kunnen gedijen. Dat leverde een lijst van kansrijke plantensoorten op, die vervolgens door vrijwilligers onder leiding van ecologen zijn ingeplant en ingezaaid. Er werd gebruik gemaakt van 'pluggen': miniatuur plantjes die in de smalle voegen passen. In de zones naast de trap zijn hooilandplanten (bijvoorbeeld margriet) en stinzenplanten¹ (bijvoorbeeld longkruid) geplant.

Ontwikkeling zichtbaar

Natuur voegt zich, hier zelfs letterlijk, in de ruimte die we geven. De aanplant en het inzaaien is een aanzet om natuurlijke ontwikkeling op gang te helpen in de richting die ontworpen is. Behalve de enorme variatie aan plantensoorten in de stad te kunnen laten zien, wordt ook de veerkracht van de natuur in een versteende stad zichtbaar voor de voorbijgangers. Ecologen volgen de ontwikkeling op de voet. Sommige soorten, zoals varens, hebben veel tijd nodig om zich te vestigen. Andere soorten zijn echte pioniers en zie je vooral in het beginstadium.

Specifiek beheer

Om de gewenste muurplanten – die vaak tientallen jaren nodig hebben om zich goed te ontwikkelen – volop ruimte te geven wordt er regelmatig selectief gewied door vrijwilligers, onder begeleiding van ecologen. Waar nodig wordt bijgeplant of bijgezaaid. Na de opstartperiode van 3 jaar wordt een evenwicht verwacht en kan worden volstaan met het weghalen van zaailingen van bomen en struiken en het verwijderen van blad.

¹ Verzamelnaam voor bijzondere groep verwilderde voorjaarsbloemen: vooral bol-, knol- en wortelgewassen die vanaf circa de 16^e eeuw werden (en worden) aangeplant op buitenplaatsen, rondom kastelen en landhuizen.